

A fonetika a felsőoktatásban 2003. november 11.

Az ELTE Fonetikai Tanszékének szervezésében tanácskozást tartottak *A fonetika a felsőoktatásban* címmel. A szervezők célja egy olyan új szakmai fórum létrehozása volt, mely lehetőséget nyújt arra, hogy az ország felsőoktatási intézményeiben a beszéddel kapcsolatos tantárgyakat (fonetika, fonológia, alkalmazott fonetika, beszédtechnika) oktatók megismerhessék egymás munkáját, megoszthassák és megvitathassák egymással a tanítás során felmerülő – s így talán legaktuálisabb – kérdéseket, tapasztalatokat, problémákat. Többek között a következőket: a fonetikaoktatás tartalma, tematikája; a tananyag összeállítása (újabb tudományos eredmények, elméletek beépítése, súlyozása stb.); segédanyagok alkalmazása; a hallgatók önálló munkájának keretei; módszertani újítási lehetőségek; a fonetika(oktatás) helyzete a többi nyelvészeti tudomány tükrében; a külföldi fonetikaoktatásból levonható tanulságok.

A szervezők szándéka szerint a tanácskozás a további szakmai párbeszédnek is alapjául szolgálhat. Az első rendezvényt 2003. november 11-én az ELTE Bölcsészettudományi Karának tanácstermében tartották számos résztvevő és érdeklődő jelenlétében. (A rendezők nem kis örömmel rengeteg diák is ült a díszterem soraiban.)

A konferencia első szekciójában általában a fonetika, illetve az egyetemi fonetikaoktatás múltját és jelenét bemutató előadások kaptak helyet. Elsőként Gósy Mária (ELTE, Fonetikai Tanszék) *A fonetikaoktatás tartalmi kérdései* című előadásában fölvezolta, hogy a szaktárgy milyen egyéb tudományterületekkel áll szoros kapcsolatban: például a fül-orr-gégészettel, a foniátriával,

a pszicholingvisztikával vagy a műszaki tudományok közül többek közt a beszédtechnológiával. A professzorasszony ismertette a fonetika oktatásának célját; áttekintette a főbb területeket, az artikulációs, akusztikai és percepciós fonetikát, megemlítve az alkalmazási lehetőségeket, illetőleg a beszéd vizsgálatának főbb eszközeit. Kovács Magdolna (Debreceni Egyetem, Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék) részletesen ismertette ez utóbbiak tanórai alkalmazásának lehetőségeit, tudománytörténeti hátterüket, kiemelve kísérleti fonetikai jelentőségüket is.

Az egyetemi fonetikaoktatás elmúlt három évtizedét tárgyalta Fodor Katalin (ELTE, Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék), elsősorban saját tapasztalatai alapján. A harminc év alatt a tantárgy óraszám, gyakorlata több változáson ment keresztül. Jelenleg a pesti bölcsészkar magyar szakán már nemcsak az egy féléves fonetikakurzus elvégzésére van lehetőség. *Kísérleti és alkalmazott fonetika* címmel ugyanis 2003 tavaszán önálló program indult a Fonetikai Tanszék égisze alatt, amelyet a konferencián a tanszék két tanársegédje, Bóna Judit és Imre Angéla mutatott be. A program célja, hogy olyan ismereteket adjon, amelyek megfelelnek a tudomány és a gyakorlat korszerű kívánalmainak, és amelyek birtokában a hallgatók képesek lesznek speciális fonetikai, beszédtechnológiai munkálatok, kutatások elvégzésére, illetve részt vehetnek a gyakorlati oktatásban is. A kurzusokon a diákok megismerkedhetnek az alapvető fonetikai ismeretekkel kívül többek között az alkalmazási lehetőségekkel, a leggyakoribb beszédzavarokkal, a beszéd rögzítésének elméletével és gyakorlatával; továbbá részt vehetnek például beszédviselkedési kurzuson, vagy önálló kísérletet dolgozhatnak ki a beszédpercepció tárgykörében. A programra a magyar szakos hallgatókon kívül várják az idegen nyelv szakosokat, illetve a természettudományokat tanulókat is.

A fonetikaoktatás korszerű, átfogó segédkönyvvel gazdagodott, mivel 2003 szeptemberében Gósy Mária és Menyhárt Krisztina szerkesztésében megjelent a *Szöveggyűjtemény a fonetika tanulmányozásához* című kötet, amelyet a tanácskozáson Menyhárt Krisztina (MTA Nyelvtudományi Intézet) mutatott be a hallgatóságának. A szöveggyűjtemény a szegmentális, a szuprasegmentális és az alkalmazott fonetika területéről közöl tanulmányokat; a kötet végén pedig fonetikai fogalmakat magyarázó szöveget, illetve ajánlott irodalom található.

A konferencián helyett kapott a külföldi egyetemeken folyó fonetikaoktatás áttekintése is. Az 1996-os európai szintű felmérés eredményeit Markó Alexandra (ELTE, Fonetikai Tanszék) ismertette. A kutatás azt próbálta meg föltérképezni, hogy az európai egyetemeken milyen témaköröket és milyen módszerekkel oktatnak leginkább a fonetika tárgykörében. Európa számos országában létezik önálló fonetika szak is – hazánkban ez még várat magára. A fonetikakurzusokon legnagyobb arányban akusztikai fonetikát, beszédprodukción és transzkripción oktatnak, előadások és gyakorlati órák keretében.

A második szekcióban fonológiai tárgyú előadásokra került sor. Bárkányi Zsuzsanna (MTA Nyelvtudományi Intézet), Kiss Zoltán (ELTE, Elméleti Nyelvészet Program), Rebrus Péter (MTA Nyelvtudományi Intézet) és Törkenczy Miklós (MTA Nyelvtudományi Intézet) közös előadásukban a fonetika szerepét mutatták be a mai fonológiai kutatásban és -oktatásban. A fonológiai szabályszerűségeknek fonetikai magyarázatuk van, ezért a mindenkori fonológiaoktatásnak támaszkodnia kell a fonetika eredményeire. Ennek megfelelően az ELTE BTK Elméleti Nyelvészet szakán, illetve a Miskolci Egyetem Angol Nyelvészeti Tanszékén az oktatás fonetikai bevezetővel kezdődik. A hangok, hangcsoportok fonetikai és fonológiai jellemzőinek megismerése után a hallgatók megismerkednek a Speech Analyzer szoftver használatával, s maguk is végezhetnek elemzéseket. Szépe Judit (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Elméleti Nyelvészet Tanszék) előadásában rámutatott, hogy a fonetikai értelemben vett devianciát tartalmazó közlések független bizonyítékként szolgálhatnak a magyar szegmentumállományról feltételezett néhány rendszerösszefüggést illetően. Ennek szemléltetésére több példát is bemutatott a zárhangok-affrikáták és obstruensek-szonoránsok realizációjából, afáziás betegek beszédében és nyelvbotlásos jelenségekben. Nádasdy Ádám és Szigetvári Péter (ELTE, Angol Nyelvészeti Tanszék) néhány változó fonó-

lógiai elméletre hívta fel a hallgatóság figyelmét, amelyeket az oktatásba is be kellene építeni. Kérdésfeltevésük középpontjában az állt: hogyan közelíthetők meg a tisztázatlan fonológiai jelenségek a tanórán, ahol a diákoknak egyértelmű tudásanyagot szeretnénk átadni.

A délutáni ülészakokon került sor azokra az előadásokra, amelyek a fonetika szerepét a főiskolai oktatásban és a magyar mint idegen nyelv tanításában tárgyalták. Adamikné Jászó Anna (ELTE, Magyar Nyelvtudományi Főiskolai Tanszék) a főiskolai tankönyv új kiadásának összeállítása során felmerült terminológiai és módszertani „problémákat” osztotta meg a konferencia résztvevőivel. Tapasztalatai szerint a hallgatóknak, sajnos, sokszor gondot okoz a fonetika terminusainak és fogalmainak elsajátítása – könyvükben különböző módszerekkel igyekszik ezt megkönnyíteni a számukra. H. Gerendás Ágota (Berzsenyi Dániel Főiskola, Magyar Nyelvészeti Tanszék) is felvetett néhány problematikus kérdést, például a zárt *e* hang kérdéskörét, vagy a részleges és teljes hasonulás határeseteit, amelyek a terminológia újraértelmezését is szükségessé teszik. Az is kérdéses, hogy vajon törvényszerűségnek tekinthető-e a mássalhangzó-kiesés bizonyos szavakban, illetve hogy mit kellene tanítani a rövidülés tendenciájával kapcsolatban. Lendvainé Décsy Kornélia (Nyugat-Magyarországi Egyetem, Magyar Nyelvi Tanszék) tanítóképző főiskolai tapasztalatai alapján a hangtanoktatás helyének és tartalmának megválasztási szempontjait összegezte. Raácz Judit (ELTE, Magyar Nyelvtudományi Főiskolai Tanszék) felméréséből az derült ki, hogy a hallgatók milyen hangtani ismereteket sajátítanak el a középiskolákban, és milyen fonetikai képzettséggel nyerne felvételt magyar szakra. Az előadás igencsak elgondolkodtató volt abból a szempontból, hogy a hangtan oktatása mennyire háttérbe szorul a magyar közoktatásban. Ennek megfelelően a magyar szakra felvett hallgatók jelentős része meglehetősen hiányos fonetikai ismeretek birtokában kezdi meg az első félévet. Az egyetemi oktatás során így nem lehet biztos alapokra támaszkodni, szinte előlről kell kezdeni a hangtan tanítását.

Ezekre a biztos hangtani alapokra a magyar mint idegen nyelv oktatásában is nagy szükség van, hiszen ez egyfajta metanyelvet is jelent a tanár és a diák számára. Szende Virág (Balassi Bálint Intézet) hangsúlyozta előadásában, hogy a kiejtéstanításnak – amely nagyon fontos az eredményes nyelvtanulás szempontjából – fonetikai ismeretekre kellene támaszkodnia. Emiatt célszerűnek látja a logopédia területén bevált módszereknek a nyelvtanításban való alkalmazását. Kárpáti Tünde (ELTE, Központi Magyar Nyelvi Lektorátus) a beszédértés fejlesztésének fontosságáról beszélt, amely a kommunikatív nyelvtanításban minden eddiginél nagyobb hangsúlyt kap. A beszédértés azonban elválaszthatatlan a hallásfejlesztéstől, illetve a helyes kiejtés kialakításától, amelyben a fonetikának szintén nagyon fontos szerepe van.

Zárszavában Gósy Mária méltatta a színvonalas előadásokat, valamint a nagy létszámú, egészen az esti órákig kitartó hallgatóságot. Javasolta, hogy a résztvevők a jövőben rendszeresen vitassák meg a terminológia problematikus kérdéseit, s egységesítsék a jelenlegi, többféleképpen használt és értelmezett szakkifejezéseket. A Fonetikai Tanszék célja, hogy állandó fórumot teremtsen a fonetikaoktatás aktuális kérdéseinek tisztázására.

Grácsi Tekla Etelka – Horváth Viktória